

BARCELONA I TOULOUSE: GEOGRAFIA URBANA

Malgrat la barrera evident
dels Pirineus, Barcelona i
Toulouse són ciutats a una
col·laboració ben estreta.

(Foto: Oficina Tècnica d'Imatge de l'Ajuntament de Barcelona)

Vista general del centre
de l'Eixample de Barcelona,
centrada al carrer
de Girona, cap a Gràcia

BARCELONA I TOULOUSE: RECERQUES DE GEOGRAFIA URBANA

Des del 1989 els equips de Geografia Humana, de la Universitat de Barcelona, i del CIEU (Centre Interdisciplinaire d'Études Urbaines), de la Universitat de Toulouse-Le Mirail, han emprès una col·laboració investigadora¹ en el marc d'una acció integrada de cooperació franco-espanyola sobre el tema: "Canvis i requalificacions econòmiques i socials dels espais urbans: Barcelona i Toulouse".

Després de dos anys de treball, que han consistit en reunions comunes a Toulouse o a Barcelona, visites sobre el terreny, seminaris, debats, aproximació a partir d'eixos temàtics, dins els dos grups és palesa la necessitat de traduir les seves reflexions en una publicació col·lectiva, el contingut de la qual tractaria sobre les dues ciutats.

Els resultats d'aquest treball es presenten simultàniament en dues publicacions: la *Revista Catalana de Geografia* (Institut Cartogràfic de Catalunya) i *Villes et Territoires* (Presses Universitaires de Le Mirail). És clar que no es tracta de fer anàlisis comparades entre dues ciutats: la seva dimensió, la història, l'economia, les relacions amb l'entorn regional, amb l'Estat central ... no tenen gaire en comú. L'objecte del treball era, en primer lloc, confrontar reflexions teòriques, temàtiques, mètodes de treball a propòsit dels mecanismes i dels processos generals que determinen avui dia els canvis econòmics i socials de les ciutats i remodelen el seu espai urbà. En aquest aspecte, s'ha comprovat que algunes aproximacions temàtiques podien fer-se paral·lelament (sobre perspectives urbanes, aparells comercials, canvis dels sistemes productius, dificultats socials), mentre que d'altres tenen trets específics o camps millor utilitzats per un o altre equip (la qüestió dels residus, per exemple, en el cas barceloní, la qüestió dels transports en el cas tolosí).

Però al pic de les confrontacions, s'imposa una pregunta a tots: On són les aproximacions teòriques sobre la ciutat? Quina és la "qüestió urbana" el 1990? Quins conceptes són els més operatius avui dia per explicar de manera un poc més sistemàtica la ciutat com un camp privilegiat de transformacions de les relacions societat-espai? Pregunta ambiciosa, que hauria estat ben pretençió voler respondre. Però el grup de treball ha pensat que podia, com a mínim, proposar alguns elements de reflexió explicant els seus debats en forma d'"article-

sumari", avançant el contingut mateix de les anàlisis sobre Toulouse i Barcelona. És sens dubte per les confrontacions d'aquest tipus, fins i tot parcials i inacabades, que les col·laboracions internacionals són aprofitables als uns i als altres. Es veurà que els punts de vista no són els mateixos, o com a mínim que el valor de les variables de la interpretació pot diferir a banda i banda dels Pirineus, encara que les grans constants són similars. Com proposa Milton Santos, es tracta "d'utilitzar un marc teòric que sigui universalment aplicable, sense que això deformi les realitats individuals de cada país²".

Elements sobre la "qüestió urbana" el 1990

Com reformular-se avui dia una anàlisi teòrica de la ciutat? Les evolucions dels últims anys, ¿han transformat el contingut de les ciutats fins al punt que les interpretacions anteriors han quedat antiquades? La crisi, en les seves diferents manifestacions, ¿ha modificat tan profundament els teixits socio-econòmics que calgui introduir una nova casella de lectura de la qüestió urbana? En un decenni han sorgit molts temes, que no unifiquen gens el camp de la reflexió: la *gentryfication* i el retorn al centre de les ciutats, i després la *counterurbanization* dels anys setanta (BERRY, 1980; CHAMPION, 1989); l'element local com a lloc privilegiat de l'anàlisi social, mentre que l'econòmic dependria del pas obligat pel "context internacional"; la descentralització, com a element central de recomposició de poders, mentre que l'Estat esdevindria l'oblidat del joc polític ...

El grup de treball de Barcelona i Toulouse va obrir un llarg debat a mesura que sorgien les reflexions sobre el procés d'urbanització: Quin és el pensament teòric sobre la ciutat avui dia? Com reinserir les recerques puntuals o temàtiques en un marc conceptual més ampli? Li ha semblat necessari "recordar que la ciutat supera el temps dels modes de producció, per bé que en porti el senyal, i encara més les conjuntures, fins i tot s'ha

Notes:

1. Responsables científics de l'acció integrada: a Barcelona, Carles Carreras i Verdaguer; a Toulouse, Jean-Paul Lévy.
2. *Por uma geografia nova, da crítica da geografia a uma geografia crítica*. Ed. HUCITEC. São Paulo, 1988. (traducció castellana, Espasa Calpe. Madrid, 1990).

d'afrontar els cicles de glòria i misèria" (RONCAYOLO, 1990). Després, ha provat de recordar, molt resumit (primera part), el camí que des del segle XIX fins als anys seixanta del XX ha portat a les interpretacions successives o simultànies del fet urbà. Tot seguit, partint d'aquestes observacions, es dona un marc d'anàlisi, evidentment breu, a fi de proposar una base general de lectura (segona part) i de situar els treballs monogràfics que segueixen sobre les dues ciutats estudiades³.

Crisi de teories urbanes o teories urbanes en crisi?

Continuïtats i discontinuïtats en la recerca urbana

La investigació social sobre la ciutat està lligada des dels seus orígens a l'anàlisi de la condició de l'habitatge obrer (ENGELS, 1976), i la doble qüestió de les situacions socials i les relacions amb l'habitatge urbà de les diferents capes socials de la població, s'ha plantejat sempre més en el pla de la interpretació teòrica (TOPALOV, 1987) que en el de donar respostes. El fet social s'ha abordat amb criteris més antropològics per l'Escola de Chicago (GRAFMEYER I JOSEPH, 1979). Però les dues tendències dominants a Europa han estat, d'una banda, les anàlisis weberianes dels anys quaranta, represes per alguns sociòlegs avui (WEBER, 1982) i, d'altra banda, el corrent marxista-estructuralista crític dominant durant els anys seixanta, en ple període de creixement, iniciat pels treballs de Lefevre i, en un altre registre, de Foucault. El debat Castells-Lojkine sobre la qüestió urbana (CASTELLS, 1972; LOJKINE, 1977) tanca una època, i des de finals dels anys setanta, per raons que en part encara són per analitzar, l'anàlisi teòrica de la ciutat s'ha aturat, en particular a França (*Espaces et Sociétés*, 1988). És als Estats Units d'Amèrica on els geògrafs tornen a engegar i modernitzar en molts aspectes aquest debat. Perquè els geògrafs francesos participen poc o gens en aquest tipus d'anàlisi teòrica sobre els modes i relacions de producció, les estructures socials urbanes i les relacions socials, els sistemes de consum, la qüestió de l'habitatge i el paper de l'Estat.

Bàsicament, el pensament geogràfic urbà s'ha dividit en dues tendències: la tradició funcionalista, que comença a principis de segle amb els primers treballs de Blanchard i continua amb les anàlisis quantitativistes dels anys setanta, i la tradició morfològica de Bobek o Conzen a Tricart, i renovada més recentment per Whitehand o Slater (WHITEHAND, 1987; SLATER, 1990), que a França es manifesta, amb característiques ben diferents, en les relacions entre formes i polítiques urbanes establertes pels investigadors de Grenoble (JOLY I PARENT, 1989).

Nota:

3. Text elaborat a partir d'un primer esbós fet a Toulouse per M. Idrac, J.P. Lévy i G. Jalabert, a més de les notes escrites de "reacció" de C. Carreras, A. Alió, P. López Sánchez i M. Idrac, i els debats en un seminari col·lectiu a Sant Feliu de Guíxols. La redacció final és de G. Jalabert.

En matèria econòmica, des de fa deu anys s'han desenvolupat diverses temptatives teòriques o metodològiques. Pel que fa a Europa, els economistes de les escoles de la regulació resituen en esquemes d'evolució històrica la crisi actual, i demostren que el sistema capitalista s'adapta a les noves condicions per la desestructuració dels sistemes productius nacionals i la seva reorganització a escala continental, no sense debats interns en les interpretacions (BOYER, 1986). Aquestes aproximacions són poc utilitzades pels geògrafs, ja que no tenen gaires implicacions espacials: en canvi, les anàlisis sobre la flexibilitat dels aparells productius estan, en principi, millor integrades, més pels geògrafs anglosaxons que pels europeus (SCOTT, 1988).

Sens dubte, l'abandonament de les aproximacions macroestructuralistes ha deixat un buit ideològic parcial, per tal com els urbanistes, per la seva banda, renunciaven a la reflexió social de la ciutat, tant les escoles de Barcelona com la cèlebre de Venècia. A més, la difusió del debat sobre el postmodernisme (SOJA, 1989; HARVEY, 1990) introduïa nous conceptes, mentre que els investigadors italians, per la seva banda, desenvolupaven noves idees sobre la ciutat intensiva, la ciutat postindustrial o les generacions urbanístiques (INDOVINA, 1990; CERVELLATI, 1984; CAMPOS VENUTTI, 1989).

No obstant, no s'ha d'oblidar que la sociologia anglosaxona ha continuat els debats sobre el fet urbà a l'entorn de l'obra de Saunders, per exemple (SAUNDERS, 1981), i que ha prosseguit la publicació de la revista *Space and Society*. Així mateix, la revista *Journal of Urban and Regional Research and Society* ha mantingut discussions interdisciplinàries i internacionals, a despit del neoweberianisme d'alguns dels seus caps de fila. Cal recordar també els recents treballs de M. Castells sobre el lloc que ocupen les noves tecnologies, les transformacions de l'espai i les anàlisis sobre la ciutat informacional (CASTELLS, 1990).

Per fi, els geògrafs nord-americans han seguit la reflexió d'inspiració marxista, tant si es tracta de continuar els treballs nats de la geografia radical (HARVEY, 1989, 1990) com de les aportacions de Smith sobre el paper de l'Estat en l'anàlisi del fet urbà (SMITH, 1988) o de les de Soja sobre la utilitat d'un nou materialisme geogràfico-històric (SOJA, 1989). Cal recordar els treballs de M. Santos, que de l'anàlisi més economicista de les ciutats del Tercer Món s'eleva a una interpretació totalitzant de la societat (SANTOS, 1987).

No han de negligir-se altres aproximacions en les quals no es té en compte la ciutat, per bé que alguns autors han pogut inspirar-s'hi: l'avanç de la innovació en la divisió espacial del treball (AYDALOT, 1980), o la presa en consideració de la complexitat i el recurs a l'eina sistèmica (MORIN, 1987), mentre es desenvolupa cada vegada més una interpretació per mitjà de les xarxes, tant materials, com informacionals o socials ...

Els nivells d'interpretació

A França es desenvolupa una doble tendència que fa divergir l'anàlisi cap a dos nivells. Un es dedica als àmbits "infra" de l'espai, i la moda ha estat durant alguns anys la interpretació *local*. Diversos factors expliquen aquest apassionament: la pujada de l'antroposociologia; el finançament de recerques basades en observacions localitzades; la reacció i el moviment de balanceig invers després del predomini de les aproximacions "macro"; el replegament, en períodes de crisi, vers els valors refugi del "micro"; i la pujada d'una tendència de desenvolupament pel "local", d'un associacionisme amb finalitat econòmica. La descentralització, o més bé les noves competències, limitades, confiades per l'Estat central als seus segments territorialitzats (regions, departaments, municipis), ha vingut a reforçar un corrent que, amb tot, avui dia sembla anar de racó (BOURE, 1990). La majoria dels treballs, en aquest camp, han deixat de banda les grans ciutats i s'han aplicat a les zones rurals o a les petites ciutats, així com als barris (OCS, 1979).

L'altre corrent, més tardà, s'enfoca vers "el més alt", retorna a les anàlisis de les ciutats, al nou significat de la noció de metròpolis (Col·loqui de Lyon, 1990), als moviments d'internacionalització de les ciutats (NICE, 1989), al posicionament de les ciutats mitjançant les seves interrelacions, en classificacions-palmarès de les ciutats europees (BRUNET, 1989; CONTI, 1988). Hi ha diversos treballs en curs sobre els intercanvis entre ciutats, els esforços que han de fer per tal d'aconseguir l'equipament necessari per a pujar en el concert dels "europols"... Anàlisis que cal resituar en un context històric: el recurs a treballs com els de Fourquet, que es basa sobre les anàlisis de Braudel, en aquest aspecte encara és aprofitable, si bé cal ponderar-los ... tot donant-los un nou context, com es veurà més endavant (FOURQUET, 1988).

No sembla pas que a Espanya hi hagi aquesta divergència de nivells que és palesa a França. El pes dels estudis monogràfics, fins i tot amb la millora de les perspectives teòriques i les eines metodològiques aplicades, segueix essent important. Domina l'estudi de les ciutats mitjanes i petites, dels barris urbans. Falta absolutament una interpretació de conjunt a petita escala, al si de la qual les monografies podrien trobar el seu significat: en aquest aspecte, els treballs d'un De Vries (DE VRIES, 1980), malgrat la seva traducció, no han estat imitats, a part d'algunes obres menors (PRECEDO, 1988). Amb tot, A. Alió assenyalava que actualment, després de la "hivernació intel·lectual" dels anys vuitanta, l'aparició de temes "micro" sembla particularment idònia per dues raons:

- l'estudi del "micro", que permet la reintroducció de la qüestió social, és un moviment necessari davant les interpretacions econòmiques dominants;
- els espais locals són els centres on es manifesten les contradiccions inherents a la dinàmica de la societat

contemporània, contradiccions que han d'ésser analitzades pel discurs científic com a element objectiu de la realitat urbana (particularment en l'estudi de les degradacions del medi, les solucions de les quals, massa sovint, es presenten en forma de tècniques que cal fer servir, i no com la causa de conflictes polítics entre industrials, consumidors, gestors ...).

Com en altres camps, la fragmentació de les anàlisis teòriques és la regla, i la falta de referència a la totalitat és general. Hi ha, no obstant, un redescobrimient de conceptes que no haurien d'haver-se oblidat mai, però de manera aïllada i no explicativa a escala global.

El context de la recerca sobre Barcelona i Toulouse

A falta, doncs, del recurs a una teoria general revalorada, com a mínim cal interrogar-se sobre l'orientació temàtica dels treballs en curs destriant-ne dues línies:

- Quins són els objectes d'anàlisi a l'entorn dels quals treballa la recerca avui dia? Citem, empreses per les preocupacions actuals: crisis, canvis econòmics i espais urbans; internacionalització dels processos; gestió de les ciutats i projectes dels poders pel que fa al desenvolupament urbà; ofertes socials i espacials, segregacions i reglamentacions urbanístiques ...

Com se centren aquests objectes d'anàlisi al voltant d'un dualisme (a la manera postmoderna) entre un fort procés de concentració, econòmica (multinacionals) i política (CEE), i la crisi de l'Estat-Nació i l'Estat-Providència? Com es pot aconseguir una globalització de l'economia i una automatització i al mateix temps assajar d'internacionalitzar les ciutats?

- Quin vocabulari emprarem per "dir" la ciutat i l'anàlisi social, quina fórmula conceptual? Com escapar de les terminologies utilitzades pels tècnics, els gestors, les empreses, que, fetes servir sense precaució, amenacen d'orientar el contingut de les investigacions: els "recursos humans" han substituït la "força de treball ...? Quin és el sentit que avui es dona al mot metròpoli? Per què substituir la paraula territori pel vocable espai?

La qüestió que més àmpliament ens remet al discurs sobre el fet urbà, no solament el mantingut pels investigadors, sinó també cada vegada més pels mateixos protagonistes del fet urbà, és la imatge que donen de la ciutat, la mediatització de l'*urbs*. També dominen l'anàlisi i, en molts aspectes, la *desmitificació* del marketing urbà de les autoritats locals.

Els temes de l'anàlisi i els objectes d'observació

Un primer tema és l'*observació de la crisi* dels anys 1970-90 i les respostes que s'hi han proposat.

En primer lloc, és una *crisi industrial*. La resposta és, esquematitzant, la transformació dels aparells productius pel desenvolupament científic-tècnic, les noves "tecnol-

logies". Recerca de nous productes, de mètodes nous, recerca d'eficàcia, de marques, i relegació parcial d'antics models d'organització (fordisme, taylorisme, keynesianisme), i també discurs positivista sobre el progrés, sobre la cultura científica i tècnica. Flexibilitat és el mot clau per conquerir o conservar millor els mercats. El mercat és el motor, l'imperatiu.

D'aquí que, molt per damunt dels *high tech* i els tecnopols (Innopol, a Toulouse Labège, Vallès, a Barcelona) que volen ésser l'expressió material de les noves formes de desenvolupament, el primer objectiu és el control dels grups, les reorganitzacions financeres, les compres o revendes de part de les empreses (SEAT, a Barcelona, convertida en Volkswagen, o Dassault, a Toulouse, tançada). Es tracta també d'eliminar una part dels antics equipaments ja existents (Poble Nou, a Barcelona) i reorganitzar fàbriques fordistes per tal que siguin més flexibles, de recórrer cada vegada més a serveis "externalitzats" i especialitzats (els indrets per al sector terciari, als plans de Barcelona, o els espais d'oficines, a Toulouse, per exemple), d'utilitzar reserves de mà d'obra molt qualificada (sector espacial, a Toulouse) o no tan qualificada (instal·lació de les indústries electròniques japoneses o d'altres països a la perifèria de Barcelona).

En aquest procés podrien diferenciar-se dos períodes. La fase crítica de dificultats i reconversió dels aparells industrials se situa entre 1970 i 1980. Els anys següents es veurà més el que alguns han qualificat d'*estat empresarial*, o de postfordisme, de moment conceptes operatius, però que s'han d'aprofundir. Tot això fa ressorgir un vell debat sobre la qüestió urbana: s'assisteix al desplaçament del centre de gravetat, en el sistema productiu, de la producció material i no material vers la distribució i el consum? Ciutat reconvertida sobretot en comerciant i comunicacional? O ciutat on la producció del valor (i l'extracció de la plusvàlua) descansa en l'aparell productiu, fins i tot si aquest mobilitza cada vegada més elements exterioritzats "terciaris" durant el seu cicle productiu?

Des del punt de vista de la interpretació, el model estructural-marxista, del qual la variable explicativa central és la relació *Estat-gran empresa*, ha vist qüestionada la seva validesa. Apareix un nou esquema: crisi de grups/descomposició del vell model industrial/canvis tecnològics/recomposicions més que crisi del sistema comercial/reemergència del fet local ... (GAUDIN, 1985). Si algunes grans indústries s'han enfonsat, la majoria s'han reorganitzat a nivell mundial o multinacional, ben lluny dels límits estrictament nacionals: des d'aleshores, l'Estat no té tant de paper, la seva nova missió és integrar-se en les estructures polítiques de tipus continental (Europa política) com resposta retardada a la integració econòmica realitzada pel mercat. Interpretació que ha de matisar-se: les grans empreses molt sovint funcionen a partir de bases nacionals d'acord amb els Estats, i les

petites i mitjanes empreses continuen intervenint en camps nacionals o regionals i en algunes variables estratègiques, com la recerca-desenvolupament dependent de l'autoritat i el finançament estatals.

En segon lloc, és una *crisi de l'Estat*. Aquí, parcialment, són diferents els punts de vista sobre la interpretació del paper de l'Estat entre els investigadors francesos i els catalans. Per als primers, l'anàlisi passa per la crisi de l'Estat-Providència, que es pot traduir en la limitació de les seves intervencions en l'àmbit tant econòmic com en el de la gestió ordenadora de l'espai. El "descompromís" de l'Estat es manifestaria tant pel que fa a l'ajuda aportada als col·lectius locals, forçats per la descentralització a fer-se càrrec de la gestió i el desenvolupament, com respecte del menor finançament de l'habitatge, en principi orientat més a estimular (rehabilitació del parc privat, ajuts personals ...) que a donar ajudes directes a la producció, particularment d'habitatges socials, tal com s'esdevenia abans. El que més caracteritza, potser, la situació francesa, on es té certa propensió a valorar el que sens dubte no és més que una conjuntura històrica, és l'episodi anomenat de la "descentralització", on els col·lectius territorials (regions, departaments, municipis) han rebut parcialment poders que abans depenien de la tutela dels prefectes i les administracions. Un dels resultats més evidents és l'aparició en l'escena urbana d'operadors privats que es fan càrrec de la gestió de diferents serveis (aigües, oci, comunicacions, aparcaments ...), el que permet a algunes forces socials de qualificar aquest moviment de "privatització", en una referència a l'antic model d'interpretació (privatització de beneficis, socialització de pèrdues). Per a d'altres analistes, no es pot ignorar la irreversibilitat d'un moviment que comporta la modernització de les gestions dels col·lectius i les ciutats: el recurs al sector privat implica la introducció de tècniques i models de gestió en el sector públic, i per tant la necessitat econòmica de l'equilibri financer, però també la temptació per part del sector privat d'apoderar-se de mercats, d'introduir un nou model cultural, en la línia de modernització anunciada, de la "revolució de la intel·ligència"...

La relació *Estat-empresa* de l'antic model també s'ha revisat per la interrogació sobre la naturalesa de l'Estat, que els investigadors defineixen d'acord amb la pròpia ideologia. P. Rosenvallon critica les contradiccions entre el vigor de les proposicions que s'expressen en tot moment sobre el paper de l'Estat i les llacunes en la seva coneixença real. Proposa un mètode que permeti emprendre una història de l'Estat "a través de la formació de la relació Estat-societat", Estat instituït al voltant de la noció de contracte polític i social, que esdevé progressivament una força institucionalitzadora del fet social, un reductor d'incerteses, un regulador de l'economia (ROSENVALLO, 1990). Com articular aquestes

Vista general de l'aglomeració de Toulouse, des del sud, on es veu la Garona i el sector industrial químic, en primer pla

(Foto: J.P. Lévy)

interrogacions dins l'anàlisi urbana? No es poden ignorar aquests aspectes diferents quan es tracta d'articulacions entre les ciutats (noció de xarxes) o del seu funcionament intern: el pensament urbanístic ha comportat mètodes de regulació, polítiques urbanes (avui dia política de la ciutat), fins i tot si aquestes polítiques es transfereixen cap a l'espai "local" a França (amb múltiples frens polítics i socials en la pràctica).

A Espanya la qüestió no sembla plantejada en els mateixos termes. Si bé una de les idees teòriques que sorgeixen de la discussió no difereix de les interpretacions recollides més amunt, en concret la idea d'una modernització de totes les instàncies de l'Estat, que es flexibilitzen, incloent-hi l'espai local (a l'*Estat empresarial* correspondria també l'*Ajuntament empresarial*), la insistència més aviat es planteja per alguns sobre la fragilitat de la antiga base de l'administració local, lligada a la crisi de les élites locals tradicionals. Els alcaldes han d'actuar, en efecte, com a élite modernitzant, però no tenen tradició de gestió ni pressupost suficient. Els municipis es troben situats, avui dia, davant la tasca de repartir els recursos i coordinar els elements en joc sense disposar de veritables mitjans i col·laboradors. Ara bé, la

crisi econòmica coincidí a Espanya amb el començament del període postfranquista, el qual va afavorir les intervencions d'una planificació orientada vers la distribució social. Va seguir, entre d'altres, un període durant el qual el sector públic acabà la reforma territorial, que s'inscriu en una perspectiva on les instàncies públiques garanteixen la viabilitat econòmica de les decisions. Certament, cal tenir en compte els conflictes institucionals entre les autoritats locals i regionals, i a Catalunya la situació d'autonomia aconseguida de l'Estat central, diferent de les estructures regionals franceses, amb una capacitat de negociació molt més forta de la Generalitat amb l'Estat, així com l'existència d'un model territorial molt competitiu. Per últim, pel que fa referència a les grans empreses, el model que produeix la suposada adaptació de la gran empresa, està per discutir: alguns models semblen menys aptes que l'antic Estat-Nació per adaptar-se als grans canvis econòmics i socials. En aquest aspecte, la capacitat de l'Estat espanyol per superar les etapes de democratització i d'europèisme, el que alguns han anomenat *la España de la movida* (MALIANIK, 1990), és reveladora del debat proposat més amunt. A Catalunya, en canvi, en el camp econòmic, les petites i mitjanes empreses, fins i tot

familiars, demostren la seva capacitat d'adaptació i d'internacionalització.

La crisi social va lligada, evidentment, a la crisi econòmica. Cal fer una doble anàlisi: les seves manifestacions, mesurables en termes d'atur, de pobresa i de precarietats, i d'accés a l'habitatge dels més indefensos. Però la crisi provoca, com en tot període de reestructuració del sistema d'acumulació de capital, disfuncionaments, encara més aguts perquè el context de neoliberalisme o de dubtosa social-democràcia és contrari al fort intervencionisme que caldria per reabsorbir-los, i això en nom dels delicats equilibris que cal preservar: monetaris, comercials ... La societat urbana de la fi de segle està, doncs, enfrontada a múltiples problemes:

- el de l'accés al mercat de treball -i a un treball digne- per part dels qui estan exclosos de les noves qualificacions i de les noves "tecnologies", i rebutjats a situacions de marginalitat;
- el de les opcions de la formació actual, respecte de la qual els aparells tradicionals escolars i universitaris són qüestionats, tant pel que fa als continguts com als models centralitzats d'organització ...

La dimensió espacial d'aquestes qüestions ha d'ésser l'objecte d'anàlisi a vegades difícils de comprendre: l'atur urbà suposa aproximacions alhora sectorials i geogràfiques (barris urbans, categories d'aturats ...).

Però més enllà de les anàlisis sobre les dualitats socials i les segregacions interurbanes, s'imposa el necessari retorn a l'anàlisi global de les classes socials. Cal tenir en compte dues dimensions. Primerament, històrica, resituant l'estudi de les diferències socials i les formes de dominació en els elements contextuais: la situació actual, a la vista d'altres èpoques (crisis del segle XIX, crisi dels anys trenta), ha d'ésser avaluada en funció de la capacitat que haurien de tenir els poders actuals, els polítics, per actuar en les dificultats socials, mesurant l'eficàcia de les polítiques d'ocupació, d'ajuda social ... la voluntat o no d'utilitzar els mitjans existents que no disposaven els seus predecessors. També, en els països industrialitzats, ha d'ésser relativitzada en relació a la situació de les ciutats del Tercer Món (SANTOS, 1990) o fins i tot de l'Europa de l'est. També en aquest camp haurien d'ésser resituades les recerques sobre la delinqüència, la droga, la coexistència de minories ... i no sols ètniques.

Des del punt de vista de les interpretacions de les relacions classes socials-espais urbans, també hi ha risc, perquè les anàlisis de la recerca afecten els fenòmens més evidents, i posen l'èmfasi en els "extrems", els dos pols oposats de l'escala social: a baix els exclosos, els "nòmades de la misèria", i més amunt les "élites circulants", els EQT (enginyers, quadres, tècnics). Resten tots els altres, les diverses capes socials més o menys mitjanes que constitueixen el fons, a vegades estable, a vegades en crisi

d'identitat, de la societat urbana: empleats, funcionaris, comerciants antics i nous ...

La relació amb l'espai urbà

No es tornarà aquí sobre la dificultat teòrica d'articular el fet econòmic i el polític en l'espai urbà, ni sobre la qüestió de la ciutat com a entitat autònoma del fet social. Se sap prou bé que l'espai urbà no és el resultat únicament de la projecció automàtica d'estructures econòmiques i de divisions socials sobre un territori concret, ja que hi intervenen moltes altres variables: la llarga durada, que fa coexistir diferents estadis o moments dels modes de producció en un mateix lloc, les dimensions simbòliques i les lectures culturals de formes que se surten dels esquemes economicistes.

Però treballant, tant a Barcelona com a Toulouse, a curt termini, la dimensió de les relacions canvis econòmics-ordenacions territorials ha estat privilegiada, tant si es tracta de canvis en el sistema productiu o en els aparells de producció com de situacions socials o de polítiques de gestió urbana i d'ordenació.

La qüestió de les metròpolis, el seu funcionament i el seu futur, de la gestió que cal escollir, en suma, es planteja de nou, a la vegada com a ordenació interna de les àrees metropolitanes i com a interpretació de les xarxes en el marc del procés d'internacionalització en curs.

L'organització interna de les àrees metropolitanes es planteja, més que mai, relacionada amb la dispersió dels aparells productius, la ineluctable difusió de la construcció per les perifèries allunyades. Després del gran període d'esquemes directius dels anys setanta, la planificació torna a dominar, però amb altres formes: "projectes urbans", "entrades" de ciutats, plataformes multimodals de transport, reafectació d'espais ...? S'inscriu en una perspectiva a curt o llarg termini? Hi ha moltes coses en joc per aclarir. Relacions de poder, al si de fràgils estructures d'aglomeració, i entre col·lectivitats territorials (Ajuntament de Barcelona i Generalitat de Catalunya, Mairie de Toulouse i Conseil Général de la Haute-Garonne, per exemple). Relacions financeres pel que fa als recursos fiscals entre els col·lectius rics i pobres, i les que es deriven de les "solidaritats" i dels costos d'inversions. La qüestió es troba, doncs, en els modes de regulació de les grans aglomeracions, que s'han enfrontat per problemes socials massa sovint presentats sota un punt de vista tècnic quan la solució passa per opcions polítiques: la gestió de residus industrials i els problemes del medi ambient a Barcelona són significatius en aquest aspecte. La planificació, així mateix, ¿no s'aborda més en termes de segmentació del fet real que com a realitat social global?

Ara bé, aquesta organització interna tendeix cada vegada més a estar determinada per factors lligats al procés d'internacionalització de les metròpolis, que esdevenen

menys "regionals" i més dirigides cap a relacions amb els circuits econòmics, cap els intercanvis de capitals, d'homies i d'informacions amb altres ciutats, cap a d'altres centres urbans, que cap al seu propi entorn. Certament, les organitzacions urbanes intraregionals segueixen existint, amb diversos graus de complexitat: en aquest aspecte, Catalunya, amb actius centres secundaris: Tarragona, Lleida i Girona, apareix com un model jerarquitzat, on les funcions econòmiques d'intercanvi estan més o menys desenvolupades (paper del port de Tarragona), i on, per exemple, els centres universitaris secundaris s'han desenvolupat amb vista a una millor qualificació de la mà d'obra i a retardar el percentatge d'atur (fins i tot si les inversions més importants són concedides a escoles o facultats relacionades amb Barcelona i el seu aparell tècnic i productiu). No passa el mateix a la regió tolosina, on les ciutats anomenades mitjanes de la "carcassa urbana" regional resten estancades mentre que la capital regional no deixa d'acumular funcions de formació i terciàries.

Però la noció de metròpoli i de xarxa ha canviat de mica en mica de sentit: en principi, la metròpoli és l'àrea urbana que per les regles del joc de les relacions internacionals s'articula de lluny amb d'altres ciutats europees o mundials: intercanvis econòmics, organització del sistema productiu en empreses separades de les empreses multinacionals situades en llocs urbans que ofereixen diversos avantatges, mobilitat dels homes entre les grans ciutats, acció de paradiploàcia dels poders urbans tot curtcircuitant les xarxes estatals ... La qüestió de la metropolització, que havia constituït un èxit dels economistes (BOUDEVILLE, 1961), els geògrafs (HAUTREUX i ROCHEFORT, 1965) i els urbanistes (MONOD, 1971), s'ha plantejat en nous termes: el recent col·loqui de Lyon, a França, que tractava de *Metròpolis en desequilibri*, al mateix temps ha plantejat la qüestió dels equilibris interns de les metròpolis, la terciarització de les grans ciutats i les relacions interciutats. Algunes temptatives d'interpretació recents (ION, *et al.*, 1989) demostren que el discurs central tècnico-urbanista, que procedeix, almenys a França, de les grans institucions de l'Estat i d'una minoria en els anys seixanta, ha derivat vers un discurs més complex, on es barregen la ciutat "pol d'excel·lència", l'"atot tecnopol", la qualitat i el paper del poder urbà ... La qüestió no és tant saber si la metròpoli té per funció desenvolupar la seva regió-entorn, segons el fracassat esquema polarització-difusió del creixement, com si la ciutat seria capaç d'autopromoure's, d'atreure inversions llunyanes, de dotar-se d'equipaments atractius, de crear xarxes intermetropolitanes amb els seus iguals. La metropolització seria un fenomen de discontinuïtat espacial on funcionen els fluxos d'informació, els intercanvis de procediments innovadors entre centres de recerques i laboratoris, les trobades entre els qui "decideixen", els caps d'empreses, els intercanvis cultu-

ral ... La xarxa de les metròpolis és la xarxa reticular de malles de relacions de metròpolis a metròpolis, les petjades materials de les quals es troben als aeroports de les línies internacionals, als centres de negocis, palaus de congressos i centres de trobades, als teleports, als complexos hotelers ... D'aquí també els esforços per donar una imatge de la ciutat remodelada (supressió d'antigues formes dels modes de producció: l'antic port de Barcelona convertit en port de plaer, conversió del barri industrial del Poble Nou en ciutat olímpica, programa immobiliari ...). I per reconstruir els espais públics de trobada, de passeig, en una mena d'adaptació al temps de lleure: la reorganització dels centres de les ciutats té aquest objectiu, i també el de tornar l'acte de consumir més lúdic, més cultural, d'alguna manera menys consumista ... contradictòriament (potser?) amb el desenvolupament de competències, de la flexibilitat que tendeix a augmentar el temps de treball ...

El més important per a aquestes ciutats és, doncs, el fet d'estar connectades amb les xarxes internacionals. Però no totes les ciutats evolucionen en aquesta direcció: a Espanya, fora de Madrid, Barcelona i Sevilla estan integrades en aquest esquema, mentre que Bilbao, al contrari, es troba desconnectada dels seus antics lligams exteriors, i València es pot internacionalitzar sense menar una política en aquest sentit.

Resten per mesurar la capacitat i l'eficàcia exactes d'aquestes xarxes intermetropolitanes, que depenen del voluntarisme i la intencionalitat, i que són veritablement funcionals. En aquesta matèria la comparació entre Barcelona i Toulouse no té gaire significació. D'una banda, una ciutat lligada a través de la seva burgesia industrial i comercial, les seves "élites" culturals (Picasso, Gaudí, Dalí, Miró), els seus models urbanístics i els seus tallers d'arquitectura (Cerdà, Bofill), la seva escola actual de disseny, els sistemes d'intercanvis dirigits precoçment cap a l'exterior, i una voluntat d'universalitat aviat manifestada (exposicions universals, jocs mediterranis o olímpics). D'altra banda, una ciutat provinciana que no emergeix a l'escena internacional més que per mitjà de les seves produccions i concepcions tècniques molt recents: satèl·lits, avions Airbus i la nau espacial, més endavant.

Discurs i auto-discurs sobre la ciutat

Cal, també, jerarquitzar el discurs, les intencions i els fets: quin significat s'ha de donar al "triangle" Barcelona-Montpellier-Toulouse, buscant el gran ventall de la relació, i al "quadrilàter" Barcelona-Milano-Lyon-Stuttgart, aparentment més igualitari? Això porta a interrogar-se sobre la funció del discurs de i sobre la ciutat, sobre el lloc de la paraula en la (re)presentació de la ciutat.

La ciutat no parla d'ella, sinó que d'altres en parlen, amb diversos títols. El donar a conèixer una ciutat, i no importa quina sigui, passa per l'habilitat mediàtica dels

protagonistes elegits, però també per molts d'altres canals. Les imatges de la ciutat que la donen a conèixer i la metropolització del discurs es "debiliten en molts llocs" (ION, *op. cit.*). Discursos i imatges que alguna vegada poden ésser contradictoris amb els fets: Gaudí ha fet cèlebre Barcelona, i ha faltat poc perquè els barcelonins contemporanis destruïssin la seva obra ... Però l'obra de Gaudí, exhibida i coneguda, no té res a veure amb els grans suburbis de l'Hospitalet de Llobregat o de Santa Coloma de Gramenet, que no parlen gaire ... només quan s'expressen en les lluites urbanes, o parlen en sentit negatiu, en forma de revoltes tan violentes com breus, igual que a les rodalies de Lyon ...

Els documents urbans que anticipen el futur de les ciutats són una altra forma de discurs. Ideològic, sens dubte, però que testimonia la concepció que els dirigents tenen del futur urbà: "Barcelona 2000", com "Lyon 2010", volen ésser a la vegada utopies urbanes i dossiers de referència per a accions concretes. D'altra banda, a Toulouse, entre d'altres ciutats, l'encantament serveix com a punt de referència, i la ciutat seria ja "europol", unint en bona harmonia la modernitat de les altes tecnologies, inserint-les en les xarxes mundials i una personalitat pròpia, ancorada en una tradició de mesura i bon viure ...

No falten pistes per a la investigació, i les aproximacions temàtiques o més espacials basades en una o altra

ciutat, o recurrent a anàlisis comparatives de processos, han d'ésser desenvolupades.

En aquest sentit, els treballs fets sobre Barcelona i Toulouse són més les explicacions dels diferents investigadors que han participat en els intercanvis i les discussions entre equips de treballs elaborats específicament. Cal que tinguin en compte les evolucions recents, els mecanismes de canvi. S'inclouen en una temptativa de comprensió d'una conjuntura on les preguntes sobre la qüestió urbana són plantejades en un moment que la crisi de finals de segle afecta profundament i contradictòriament les societats urbanes. No s'ha suggerit aquí la reinterrogació d'esquemes teòrics d'interpretació: això demanaria estudiar les anàlisis durant molt de temps, integrant les continuïtats i les ruptures, i resituar l'anàlisi en un context general del "moviment social" que potser no es té prou en compte: "Els habitants tornen a interpretar les mateixes escenes amb decorats diferents; tornen a donar les mateixes respostes amb paraules que tenen un altre to i un altre accent" (CALVINO, 1972).

Data de recepció de l'original: 02.91

Acció integrada Barcelona-Toulouse

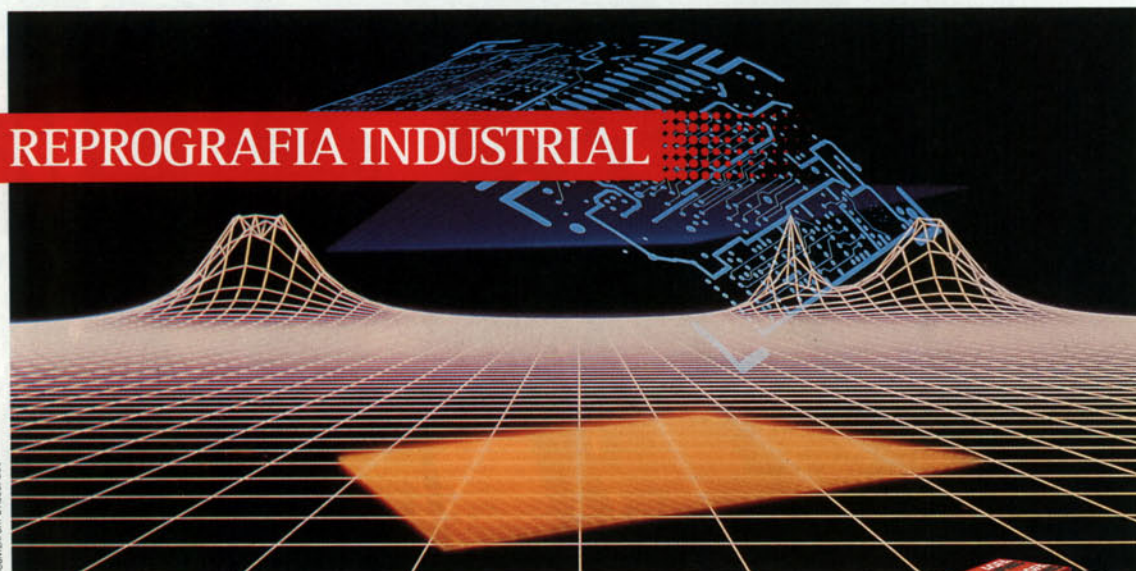
BIBLIOGRAFIA

- AYDALOT, P.: "La division spatiale du travail", a *Espaces et localisations*. Economica. 1980.
- BERRY, B.: *Urbanization and Counterurbanization*. Sage ed. 1980.
- BOUDEVILLE, J.R.: *Les espaces économiques*. PUF. 1971.
- BOURE, R. i MELVILLE, J.: "Sur et sous le "local", a *Cahiers du LERASS*, núm. 20. 1990.
- BOYER, R.: *La théorie de la régulation, une analyse critique*. La Découverte. 1986.
- BRUNET, R.: "Les villes européennes", a *La Documentation Française*. 1989.
- CALVINO, I.: *Le città invisibili*. Einaudi. 1972.
- CAMPOS VENUTTI, G.: *La terza generazione dell'urbanistica*. F. Angeli. 1989.
- CASTELLS, M.: *La question urbaine*. Maspéro. 1972.
- CASTELLS, M.: *The Informational City*. B. Blackwell ed. 1990.
- CERVELLATI, P.L.: *La città post-industriale*. Il Molino. 1984.
- CHAMPION, A.G.: *Counterurbanization*. A. Arnold ed. 1989.
- Col·loqui de Lyon: *Métropoles en déséquilibres*. La Découverte. 1990.
- Col·loqui de Lyon NICE (*New International Cities Era*). La Découverte. 1989.
- CONTI, S. i SPRIANO, G.: *Struttura urbana, innovazione tecnologica e reti urbano internazionali*. Fondazione Agnelli. 1988.
- DE VRIES, J.: *European Urbanization: 1500-1800*. Methuen ed. 1980.
- ENGELS, F.: *La question du logement*. Maspéro. 1978.
- Espaces et Sociétés: "Bilan et perspectives", a *Privat*, núm. 48-49. 1988. (Vegeu sobretot Garnier, J.P.: *Paysages de la vérité, brouillards et brouillages*).
- FOURQUET, F.: *Richesse et puissance, une généalogie de la valeur*. La Découverte. 1989.
- GAUDIN, Th.: "La révolution de l'intelligence", a *Revue Sciences et Techniques*, núm. h.s. 1985.
- GRAFMEYER, Y. i JOSEPH, L.: *L'école de Chicago, naissance de l'écologie urbaine*. Champ Urbain. 1979.
- HARVEY, D.: *The Urban Experience*. B. Blackwell ed. 1989.
- HARVEY, D.: *The Condition of Postmodernity*. B. Blackwell ed. 1990.
- HAUTREUX, J. i ROCHEFORT, M.: "L'armature urbaine française", a *An. de Géog.* 1965.
- INDOVINA, F.: *La città del fine del millennio*. F. Angeli. 1990.
- ION, J. et al: *Métropoliser le ville, étude exploratoire sur quelques transformations des façons de dire l'urbain*. CRESAL. 1989.
- JOLY, J. i PARENT, J.F.: *Grenoble de 1965 à 1985: paysage et politique de la ville*. PUF. 1988.
- LOJKINE, Th.: *Le marxisme, l'Etat et la question urbaine*. PUF. 1977.
- MALIANIK Th.: *Les Espagnols, de la Movida à l'Europe*. Centurion. 1990.
- MONOD, J.: *L'aménagement du territoire*. PUF. 1971.
- MORIN, E.: *La méthode, TIII: La connaissance de la connaissance*. Seuil. 1986.
- OCS: *Cahiers de l'Observatoire du Culturel et du Social*. CNRS. 13 fasc.
- PRECEDO, A.: *La red urbana*. Ed. Síntesis. 1988.
- RONCAYOLO, M.: *La ville et ses territoires*. Gallimard. 1990.
- ROSENVALLON, P.: *L'Etat en France de 1789 à nos jours*. Seuil. 1990.
- SANTOS, M.: *O espaço do cidadão*. Ed. Nobel. 1987.
- SANTOS, M.: *Métropole corporative fragmentée*. Ed. Nobel. 1990.
- SAUNDERS, P.: *Social Theory and the Urban Question*. Holmes ed. 1981.
- SCOTT, A.: *Metropolis, from the Division of Labour to Urban Firm, New View of the Urban Question*. Univ. of Calif. Press. 1988.
- SLATER, T.R.: *The Built Form of Western Cities*. Leicester UP. 1990.
- SMITH, P.M.: *City, State and Market*. B. Blackwell ed. 1988.
- SOJA, E.: *Postmodern Geographies*. Verso ed. 1989.
- WEBER, M.: *La ville*. Aubier. 1982.
- WITHEHAND, J.: *The changing Face of the City*. B. Blackwell ed. 1987.

LA LUZ. EL PRINCIPIO DE LA CREACION

REPROGRAFIA INDUSTRIAL

COUNTERFOOT & ASSOCIADOS

Fotolitos a la velocidad de la luz para la electrónica, dibujo técnico, sismografía, fotografía aérea y cartografía.

Materiales fotográficos adecuados para fotoplotters y producción de circuitos impresos en el sector de la electrónica.

Sistemas fotográficos completos para despachos de ingenieros, industria de construcción naval y de aviación,

empresas de servicios públicos, para dibujo sobre película fotográfica, copias intermedias, renovación de originales y archivo.

Películas para fotografía aérea y fotolitos con elevada estabilidad dimensional para la confección de mapas geográficos.

Tarjetas de identificación sistema Secucard, prácticamente imposibles de falsificar.

Sistemas completos que desde la pre-impresión ofrecen una garantía de calidad y seguridad en la comunicación industrial.

AGFA. LA CREACIÓN POR PRINCIPIO

SECTOR DE SISTEMAS GRAFICOS

• COPIADORAS	• SISTEMAS DE PRE-IMPRESION ELECTRONICA (EPS)	• SISTEMAS DE PRE-IMPRESION FOTOGRAFICA (PPS)
- PUBLICACION COLOR	- SISTEMAS DE PRUEBAS	- REPROGRAFIA INDUSTRIAL
- EDICION ELECTRONICA	- COPYPROOF-CAMARAS	- MATERIALES DE FOTOCOMPOSICION Y SCANNER
- PRESENTACIONES GRAFICAS	- PLANCHAS OFFSET	
	- PELICULA GRAFICA	

AGFA